

**“ЖИМС, ЖИМСГЭНЭ” ҮНДЭСНИЙ ХӨТӨЛБӨРИЙН ХЭРЭГЖИЛТИЙН ЯВЦАД
ХИЙСЭН ХЯНАЛТ-ШИНЖИЛГЭЭ, ҮНЭЛГЭЭНИЙ ТАЙЛАН**
(2018 оны жилийн эцсийн байдлаар, явцын тайлан)

2019 оны 03 дугаар сарын 30-ны өдөр

№	Хөтөлбөрийн агуулга	Гүйцэтгэл		
1.	“Жимс, жимсгэнэ” үндэсний хөтөлбөр Засгийн газрын 2017 оны 223 дугаар тогтоол	Зорилго: Жимс, жимсгэнийн нэр төрөл, үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэн чацарганын тариалалтыг 10 мянган га, бусад төрлийн жимс, жимсгэнийн тариалалтыг 2 мянган га талбайд хүргэж, хүн амыг экологийн цэвэр, амин дэм бүхий жимс, жимсгэнээр тогтвортой хангах, импортыг бууруулах, өрсөлдөх чадварыг сайжруулан экспортын орлогыг нэмэгдүүлэхэд зорилго оршино.		
2.	Санхүүжилтийн үүсвэр	Улс, орон нутгийн төсөв, олон улсын байгууллагын санхүүжилт		
3.	Хэрэгжүүлэгч байгууллага/ хэрэгжих нийт хугацаа	Үндсэн хэрэгжүүлэгч байгууллага: Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яам Хугацаа: 2018-2022 он Хамтран хэрэгжүүлэгч байгууллага: Аймаг, нийслэлийн ХХААГ, ТЭДС Монголын жимс жимсгэнэ үйлдвэрлэгчдийн холбоо		
	Төсөл, хөтөлбөрийн зорилтууд	Зорилт 1. Жимс, жимсгэнийн аж ахуйг хөгжүүлэх, таримлын болон бүтээгдэхүүний нэр төрөл, үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх, өрсөлдөх чадварыг сайжруулах эрх зүй, бизнесийн таатай орчинг бүрдүүлэх; Зорилт 2. Жимс, жимсгэнийн таримлын сорт шалгаруулах, анхдагч үржүүлэг, бойжуулга, суулгац үйлдвэрлэлийг бүсчлэн хөгжүүлж, ган, хүйтэн болон өвчин хортонд тэсвэртэй, нутагшсан сортын суулгацын хангамжийг нэмэгдүүлэх; Зорилт 3. Жимс, жимсгэнийн тариалалт, бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийг инноваци, дэвшилтэт техник, технологи, шинжлэх ухааны судалгаанд суурилуулан цогц байдлаар хөгжүүлэх, салбарын хүний нөөцийг чадавхжуулах; Зорилт 4. Салбарын маркетингийн стратегийг боловсруулж, дотоод болон гадаадын хэрэглэгчдийн эрэлт хэрэгцээг тодорхойлох, шинэ зах зээлд нэвтрэх ажлыг эхлүүлэх.		
5.	Үзүүлэлт	ХХААХҮ-ийн сайдын багцаас усалгааны төхөөрөмж-232.1 сая, жимс, жимсгэнийн суулгац авахад зориулж 785.6 сая төгрөг Жимс, жимсгэнэ дэд хөтөлбөрийн хүрээнд орон нутгийн хөрөнгө оруулалт 1,126.37 сая төгрөг НҮБ-ын “Монгол улсын жимс, жимсгэний үйлдвэрлэлийг сайжруулах - ТСР/MON/3605” төслөөс 193000 USD (Монгол банкны 2018.01.02-ны ханш 2,428.23) 468.6 сая төгрөг АХБ-ны “Хөдөө аж ахуй, хөдөөгийн хөгжил төслийн нэмэлт санхүүжилт” төслийн хүрээнд 1.08 тэрбум төгрөгийн 7 жилийн хугацаатай хөнгөлөлттэй зээл 2018 оны нийт санхүүжилт 3,620.67 сая төгрөг		
	Үүнд:	Төсөв (он)	Гүйцэтгэл	Хувь
	Төсөл, хөтөлбөрийн зорилт:	Арга хэмжээний биелэлт		
6.	“Жимс, жимсгэнийн аж ахуйг хөгжүүлэх, таримлын болон бүтээгдэхүүний нэр төрөл, үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх, өрсөлдөх чадварыг сайжруулах эрх зүй, бизнесийн	<i>1.1. Жимс, жимсгэнэ тариалах, хураах, хадгалах, боловсруулах үйлдвэр байгуулах, шинэ техник, технологи, инноваци нэвтрүүлэх, шинжлэх ухааны судалгаа, шинжилгээнд санхүү, хөрөнгө оруулалт, зээлийн бодлогоор дэмжлэг үзүүлэх, санхүүжилтийн тогтолцоог бүрдүүлэх;</i> “Жимс жимсгэнэ” хөтөлбөрийн нээлт, улсын зөвлөгөөнийг 2018 оны 04 дүгээр сард Улаанбаатар хотод зохион байгуулж 22 аймаг, нийслэлийн жимс жимсгэнэ тариалагч, боловсруулах үйлдвэрлэл эрхлэгч, судлаач, эрдэмтэн		

<p>таатай бүрдүүлэх;” зорилтын хүрээнд:</p>	<p>орчинг 1-р</p>	<p>зэрэг 200 гаруй төлөөлөгчдийг оролцуулж, хөтөлбөрийн хүрээнд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааг танилцуулж хэлэлцүүлэв.</p> <p>Франц улсын хүнсний тусламжийн сангийн зээлийн хөрөнгөөр Увс аймгийн 5 иргэн, аж ахуйн нэгжид чацарганы тариалалт, боловсруулах үйлдвэрлэлийг өргөжүүлэхэд зориулан тус бүр 25 сая төгрөг нийт 125.0 сая төгрөгийн зээлийн дэмжлэг үзүүлэв.</p> <p>АХБ-ны “Хөдөө аж ахуй, хөдөөгийн хөгжил төслийн нэмэлт санхүүжилт” төслийн хүрээнд Завхан аймгийн “Завхан баялаг” ХХК-д жимс жимсгэний тариалалт, боловсруулах үйлдвэрлэлийг өргөжүүлэхэд зориулан 1.08 тэрбум төгрөгийн 7 жилийн хугацаатай хөнгөлөлттэй зээл олгов.</p> <p style="text-align: right;">ХШҮ-70</p> <p><i>1.5. Жимс, жимсгэнийн талбайг хашаажуулах, ойн зурвас байгуулах, усалтын систем шинээр байгуулах, орчин үеийн дуслын усалгааны тоног төхөөрөмж суурилуулах, тариалалт, хөрс боловсруулалт, хураалтыг механикжуулах, суулгац худалдан авах иргэд, аж ахуйн нэгжид санхүүгийн болон хөрөнгө оруулалтын дэмжлэг үзүүлэх;</i></p> <p>2017 онд нийлүүлсэн тус бүр нь 5 га талбай услах 20 иж бүрдэл жимс жимсгэний дуслын усалгааны төхөөрөмжийг 30 хувийн урьдчилгаатай 4жилийн хугацаатай зээлээр олгох ажлыг зохион байгуулав.</p> <p>Улсын төсвийн санхүүжилтээр Булган аймагт “Шинэ хөдөө” төсөл хэрэгжүүлж 80 га талбай услах жимс жимсгэний дуслын усалгааны төхөөрөмж 8 иж бүрдлийг нийлүүлж сумдуудад суурилуулсан ба 50 мянган ширхэг чацаргана, 15.0 мянган ширхэг үхэр нүдний суулгац зээлээр олгон Хутаг-Өндөр зэрэг 8 суманд жимст цэцэрлэгийн талбай байгуулах ажлыг эхлүүлсэн.</p> <p style="text-align: right;">ХШҮ-40</p> <p><i>1.11. Инноваци, шинэ технологийг хөгжүүлэх, шинэ бүтээгдэхүүн (хөлдөөсөн, хатаасан, нөөшилсөн, нунтаг, хүнсний нэмэлт бүтээгдэхүүн зэрэг) болон шинэ сорт гаргах, усалгаажуулах, хураах технологийг сайжруулах, өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлэх;</i></p> <p>1.11.1. Азийн хөгжлийн банкнаас хэрэгжүүлж буй “Хөдөө аж ахуйн нэмүү өртгийн сүлжээг дэмжих” техник тусалцааны төслийн “Чацаргана” бүрэлдэхүүн хэсгийн хүрээнд шинэ технологи хөгжүүлэх, нэвтрүүлэх зорилгоор чацарганы үрийн тосыг орчин үеийн нүүрсхүчлийн хийгээр хандлах аргаар ялгах Тайвань улсад үйлдвэрлэсэн төхөөрөмж нийлүүлэх тендер шалгаруулалт зохион байгуулж шалгарсан аж ахуйн нэгжтэй тоног төхөөрөмжийг нийлүүлэх гэрээг байгуулав. Нийлүүлэх төхөөрөмжийн ШУТИС-ын Техник технологи, туршилт судалгааны төвд суурилуулан үрийн тосны туршилт, судалгааны ажил явуулахаар төлөвлөж байна.</p> <p>Мөн органик шавьж баригч наалтын цехийг нийлүүлж Ургамал хамгааллын хүрээлэнд суурилуулж органик жимс жимсгэний тариалалтыг нэмэгдүүлэх боломж бүрдүүлэв.</p> <p style="text-align: right;">ХШҮ-70</p> <p>1.11.2. “Жимсний селекцийн судалгаа, ирээдүйтэй сортын суулгац үржүүлэг” ШУТ-ийн төслийг тус яамны захиалгаар Дархан-уул аймаг дахь Ургамал газар тариалангийн хүрээлэнд хэрэгжүүлж эхлээд байна. Төслийн хэрэгжүүлэх хугацаа 2018-2020 он ба нийт санхүүжилт 120.0 сая төгрөг. Төслийн зорилго нь Монгол орны хөрс цаг уурын нөхцөлд зохицсон, байгалийн жимс жимсгэний дээж хэлбэрүүдэд сонголт хийж, хүссэн шинж тэмдэг бүхий шинэ хэлбэрүүдийг шалгаруулах улмаар баталгаажсан сортын суулгац үржүүлэх ажлыг бүсчилэн хөгжүүлж, зах зээлд нийлүүлэх юм. Төслийн хүрээнд Байгалийн чацарганы сонгосон дугааруудыг үрээр тарьж ургуулан, эх ургамлын морфологи бичлэгтэй харьцуулан судалж үнэлэх судалгааны ажлыг гүйцэтгэж байгаа ба гүзээлзгэнэ, үхэр нүд, бөөрөлзгөний сортуудад нарийвчилсан судалгаа явуулж байгаагийн зэрэгцээ жимс жимсгэний 0.5 га генофондын талбай байгуулах газрын хөрсийг зуны хугацаанд 2 удаа</p>
---	-----------------------	--

		<p>боловсруулж, хог ургамлын эсрэг хор цацаж талбайг бэлтгэсэн. Энэ талбарт 9 төрлийн жимс, жимсгэний 596 ширхэг мод, бут тариалахаар бэлтгэл ажлыг хангасан бөгөөд саскатуун-66 ш, далан хальс-130 ш, улаалзгана-130ш, нэрс-65ш, лийр-25ш, алим-25ш, чавга-25ш, үхэр нүд-65ш, интоор-65 ш тус тус тариалахаар бэлтгээд байна.</p> <p style="text-align: right;">ХШҮ-70</p> <p><i>1.13. Жимс, жимсгэнийн тариалалтын талбайг тордон хөрсний үржил шимийг сайжруулах замаар үр өгөөжийг нэмэгдүүлэх, хамгаалалтын ойн зурвас байгуулах, гэр хорооллын өрх хашаанд жимсний мод бут, тэр дундаа чацаргана тариалах иргэдийг дэмжих;</i></p> <p>2018 онд ашигт малтмалын хайгуул, ашиглалт явуулсан 171 га талбайд жимс жимсгэнэ тариалах зэргээр нөхөн сэргээлт хийсний зэрэгцээ 486 га байгалийн жимс жимсгэний талбайг хамгаалалтад авсан байна.</p> <p style="text-align: right;">ХШҮ-70</p> <p><i>1.15. Монгол чацаргана бүтээгдэхүүний стандартыг тогтоох, түүнийг олон улсад баталгаажуулах, чацарганыг органик бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, борлуулалт, брэнд болгон хөгжүүлэх;</i></p> <p>Азийн хөгжлийн банкнаас хэрэгжүүлж буй “Хөдөө аж ахуйн нэмүү өртгийн сүлжээг дэмжих” техник туслалцааны төслийн “Чацаргана” бүрэлдэхүүн хэсгийн хүрээнд “Чацаргана, түүний гаралтай бүтээгдэхүүний биохимийн найрлага ба эмчилгээ, хүнс тэжээлийн шинж чанарын харьцуулсан судалгаа”-ны гэрээг Хими, хими технологийн хүрээлэнтэй, “Чацарганы кластерийн худалдаа-хамтын ажиллагааны тогтолцоо бүрдүүлэх, өртгийн сүлжээ үүсгэх” зөвлөх үйлчилгээний гэрээг Монголын жимс жимсгэний үндэсний холбоотой, “Чацаргана боловсруулах үйлдвэрүүдэд хүнсний чанар аюулгүй байдлын олон улсын стандартыг нэвтрүүлэх” зөвлөх үйлчилгээний гэрээг Обзерв стар ХХК-тай, “Чацарганы гадаад зах зээлийн судалгаа”-ны ажлын гэрээ Бодлогын шийдэл ТББ-тай байгуулж ажлыг эхлүүлэв.</p> <p>БНСУ-ын АФАСИ олон улсын байгууллагаас хэрэгжүүлсэн “Органик тариалан” төслийн хүрээнд Ургамал хамгааллын хүрээлэнтэй гэрээ байгуулан органик чацаргана ургуулах технологи боловсруулах зорилгоор чацарганы талбайд байгаа хөнөөлт өвчин, хортоны тархалтыг судлах, тэдгээртэй химийн бус аргаар тэмцэх, органик бордоо үйлдвэрлэж турших судалгаа хийлгэж, органик тариалалтын мэдлэг олгох сургалтыг Улаанбаатар хотод зохион байгуулж 53 хүн хамруулсан ба, “Органик чацарганы цэцэрлэг” гарын авлага 500 ширхэгийг хэвлүүлж түгээв.</p> <p style="text-align: right;">ХШҮ-40</p> <p style="text-align: center;">Зорилт 1-ийн биелэлтэд хийсэн ХШҮ-ний дундаж дүн 60.0 хувь</p>
	<p>“Жимс, жимсгэнийн таримлын сорт шалгаруулах, анхдагч үржүүлэг, бойжуулга, суулгац үйлдвэрлэлийг бүсчлэн хөгжүүлж, ган, хүйтэн болон өвчин хортонд тэсвэртэй, нутагшсан сортын суулгацын хангамжийг нэмэгдүүлэх” 2-р зорилтын хүрээнд:</p>	<p><i>2.1. Бүсийн эрдэм шинжилгээний байгууллагууд, томоохон аж ахуйн нэгжүүдийг түшиглэн жимс, жимсгэнийн төрөл, зүйлийн сорт нутагшуулах, анхдагч үржүүлэг, бойжуулга, суулгац үйлдвэрлэлийн ажлыг эрчимтэй явуулах;</i></p> <p>Нэгдсэн үндэсний байгууллагын хүнс, хөдөө аж ахуйн байгууллагын санхүүжилтээр “Монгол улсын жимс жимсгэний үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх” ТСП/MON/3605 төслийг хэрэгжүүлж алим, чавга, интоор, гүзээлзгэнэ, үхрийн нүд, далан хальс зэрэг яст, үрт 6 төрлийн 21 сортын 2450 ширхэг суулгацыг ОХУ-ын Горный-Алтай жимс жимсгэний станцтай гэрээ байгуулан 2018 оны 5 сард хүлээн авч Дархан-уул аймаг дахь Ургамал газар тариалангийн хүрээлэнгийн судалгааны талбайд тариалан Монгол улсад нутагшуулах туршилт судалгааны ажил эхлүүлэв.</p> <p>Тус төслийн хүрээнд Дархан-уул аймагт жимс жимсгэний таримлын гадаад хорио цээрийн хяналт тогтоох 400 м2 талбай бүхий өвлийн хүлэмжийг байгуулж ажиллуулж эхэлсэн ба салбарын эрдэмтэн, судлаачдаар “Монгол орны жимс жимсгэний мезо уур амьсгалын зураглал хийх” ажлыг гүйцэтгүүлж байна.</p> <p style="text-align: right;">ХШҮ-70</p>

		<p>2.2. Алим, чавга, интоор, чацаргана, үхрийн нүд, нэрс, гүзээлзгэнэ, бөөрөлзгөнө, хад зэрэг жимс, жимсгэнийн сортын суулгацын ил талбайн болон хүлэмжийн эх цэцэрлэг, үржүүлгийн загвар аж ахуй байгуулахад дэмжлэг үзүүлэх, тэдгээрийн бэлтгэсэн суулгацыг худалдан авч, жимс, жимсгэнэ тариалах иргэн, аж ахуйн нэгжид тодорхой хувийн хөнгөлөлттэй үнээр болон урт хугацаатай зээлээр олгох;</p> <p>Хөтөлбөрийн хүрээнд 2018 онд улсын төсвийн 785.6 сая төгрөгийн санхүүжилтээр нийт 165,500 ширхэг чацаргана, 33,000 ширхэг үхэр нүд, 6,900 ширхэг алим, 5,750 ширхэг чавганы суулгацыг гадаад, дотоодын үйлдвэрлэгчдээс тендер шалгаруулан нийлүүлж 11 аймаг, нийслэлийн 150 гаруй иргэн, аж ахуйн нэгжид 10 хувийн урьдчилгаатай, 6 жилийн хугацаатай хүүгүй зээлээр олгож тариалуулан жимст цэцэрлэгийн талбайг 166 га талбайгаар нэмэгдүүлэв.</p> <p>Хүлэмжийн жимс жимсгэний тариалалтыг нэмэгдүүлэх зорилгоор Засгийн газрын 2018 оны 324 дугаар тогтоолоор жил бүрийн 11 дүгээр сарын 1-нээс 5 дугаар сарын 1-ний өдрийг хүртэл хугацаанд өвлийн хүлэмжийн цахилгааны хэрэглээнд хөнгөлөлт үзүүлэхээр шийдвэрлүүлсний зэрэгцээ тус яамны санхүүжилтээр “Хүлэмжинд жимс жимсгэнэ тариалах технологи” сургалтыг Монголын хүлэмжийн аж ахуй эрхлэгчдийн холбоо ТББ-тай гэрээ байгуулан гүйцэтгүүлэв.</p> <p style="text-align: right;">ХШҮ-100</p> <p style="text-align: center;">Зорилт 2-ын биелэлтэд хийсэн ХШҮ-ний дундаж дүн 85.0 хувь</p>
<p>“Жимс, жимсгэнийн тариалалт, бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийг инноваци, дэвшилтэт техник, технологи, шинжлэх ухааны судалгаанд суурилуулан цогц байдлаар хөгжүүлэх, салбарын хүний нөөцийг чадавхжуулах ” 3-р зорилтын хүрээнд:</p>		<p>3.3. <i>Жимс, жимсгэнийн тариалалт, хураалт, хадгалалтын технологийг хөрс, бордоо, ургамал хамгаалал, сортын суулгац үржүүлэг, усжуулалт, механикжуулалт, хадгалалт, тээвэрлэлт, бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийг цогцоор нь боловсруулах;</i></p> <p>Тариалалтаас боловсруулалт хүртэл бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийн нэр төрөл, чанар, технологид нийцсэн сортын тариалалт, нэгдсэн агротехнологи нэвтрүүлж, судалгаа шинжилгээний төсөл хэрэгжүүлэх, хамтын ажиллагааг сайжруулах чиглэлд тодорхой үр дүнтэй ажил хийгдээгүй байна.</p> <p style="text-align: right;">ХШҮ-0</p> <p>3.4. <i>Чацарганыг хатаах, хөлдөөх, хуурайшуулах, хүнсний нэмэлт бүтээгдэхүүн болгон үйлдвэрлэх, тосыг нь чанарын өндөр түвшинд боловсруулах, чацарганын жимс, навч, мөчир, холтсыг бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлд ашиглах туршилт явуулах, дэвшилтэт технологи нутагшуулах, шинэ нэр төрлийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх технологи турших, үйлдвэрлэлд нэвтрүүлэхэд нь дэмжлэг үзүүлэх;</i></p> <p>Азийн хөгжлийн банкнаас хэрэгжүүлж буй “Хөдөө аж ахуйн нэмүү өртгийн сүлжээг дэмжих” техник туслалцааны төслийн “Чацаргана” бүрэлдэхүүн хэсгийн хүрээнд “Чацаргана боловсруулах үйлдвэрүүдэд хүнсний чанар аюулгүй байдлын олон улсын стандартыг нэвтрүүлэх” зөвлөх үйлчилгээний гэрээг “Обзерв стар” ХХК-тай байгуулав. Энэхүү ажлын хүрээнд чацаргана боловсруулах 8 үйлдвэртэй гэрээ байгуулж хүнсний аюулгүй байдлын тогтолцоо /НАССР/ нэвтрүүлэх зөвлөгөө өгөх, сургалт явуулах ажлыг эхлүүлэв.</p> <p>“Чацарганы кластерийн худалдаа-хамтын ажиллагааны тогтолцоо бүрдүүлэх, өртгийн сүлжээ үүсгэх” зөвлөх үйлчилгээний гэрээг Монголын жимс жимсгэний үндэсний холбоотой байгуулж ажлыг эхлүүлэв.</p> <p style="text-align: right;">ХШҮ-40</p> <p>3.5. <i>Монгол чацарганын (таримал болон байгалийн) биохими, генетик, бүтээгдэхүүний шинж чанар, хүнсний хангамж, эрүүл мэнд, гоо сайхан зэрэгт үзүүлэх нөлөөллийн нарийвчилсан судалгааг хөгжүүлж, онцлог шинж чанарыг нь тогтоон олон улсын түвшинд баталгаажуулах;</i></p> <p>Азийн хөгжлийн банкнаас хэрэгжүүлж буй “Хөдөө аж ахуйн нэмүү өртгийн сүлжээг дэмжих” техник туслалцааны төслийн “Чацаргана” бүрэлдэхүүн хэсгийн хүрээнд “Чацаргана, түүний гаралтай бүтээгдэхүүний биохимийн найрлага ба эмчилгээ, хүнс тэжээлийн шинж чанарын харьцуулсан судалгаа”-</p>

ны гэрээг Хими, хими технологийн хүрээлэнтэй, “Чацарганы кластерийн худалдаа-хамтын ажиллагааны тогтолцоо бүрдүүлэх, өртгийн сүлжээ үүсгэх” зөвлөх үйлчилгээний гэрээг Монголын жимс жимсгэний үндэсний холбоотой, “Чацаргана боловсруулах үйлдвэрүүдэд хүнсний чанар аюулгүй байдлын олон улсын стандартыг нэвтрүүлэх” зөвлөх үйлчилгээний гэрээг Обзерв стар ХХК-тай, “Чацарганы гадаад зах зээлийн судалгаа”-ны ажлын гэрээ Бодлогын шийдэл ТББ-тай байгуулж ажлыг эхлүүлэв.

БНСУ-ын АФАСИ олон улсын байгууллагаас хэрэгжүүлсэн “Органик тариалан” төслийн хүрээнд Ургамал хамгааллын хүрээлэнтэй гэрээ байгуулан органик чацаргана ургуулах технологи боловсруулах зорилгоор чацарганы талбайд байгаа хөнөөлт өвчин, хортоны тархалтыг судлах, тэдгээртэй химийн бус аргаар тэмцэх, органик бордоо үйлдвэрлэж турших судалгаа хийлгэж, органик тариалалтын мэдлэг олгох сургалтыг Улаанбаатар хотод зохион байгуулж 53 хүн хамруулсан ба, “Органик чацарганы цэцэрлэг” гарын авлага 500 ширхэгийг хэвлүүлж түгээв.

ХШҮ-40

3.7. Жимс, жимсгэнийн талбайд хамгаалах ойн зурвасыг байгуулж, тариалах агротехнологийг боловсруулах, тэдгээрийг хэвшүүлэх;

Тухайн ажлыг хэрэгжүүлэх чиглэлд үр дүнтэй ажил хийгээгүй байна.

ХШҮ-0

3.8. Өөрийн орны онцлогт тохирсон жимс, жимсгэнийн талбай, хүлэмжид усны зарцуулалт багатай усалгааны дэвшилтэт технологийг нэвтрүүлэх, хураалтыг механикжуулах;

Улсын төсвийн санхүүжилтээр Булган аймагт “Шинэ хөдөө” төсөл хэрэгжүүлж 80 га талбай услах жимс жимсгэний дуслын усалгааны төхөөрөмж 8 иж бүрдлийг нийлүүлж сумдуудад суурилуулсан.

ХШҮ-40

3.10. Чацаргана, жимс, жимсгэнийн чиглэлээр ажиллаж байгаа судлаач, мэргэжилтэн, аж ахуй, үйлдвэрлэл эрхлэгч, сонирхогчдыг дэмжин дотоод, гадаадын мэргэжлийн сургалт, туршлага судлах арга хэмжээнд өргөн хамруулах, харилцан туршлага солилцох, тэдгээрийн хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх

“Хүнсний ногоо”, “Жимс, жимсгэнэ” хөтөлбөрүүдийн улсын үзүүлэх сургуулийг 2018 оны 08 дугаар сарын 05-ны өдрөөс, 09-ний өдрүүдэд Дорнод аймагт аймгийн Хүнс, хөдөө аж ахуйн газартай хамтран зохион байгуулж, 21 аймгийн холбогдох мэргэжилтэн, ногоочин, жимсчин нийт 201 төлөөлөл оролцон хүнсний ногоо, жимс жимсгэнэ тариалах мэдлэг, туршлагаа солилцов. Монголын жимс жимсгэний үндэсний холбоотой гэрээ байгуулан санхүүгийн дэмжлэг үзүүлж “Жимс жимсгэний талбайн түүхийн дэвтэр”, “Жимс жимсгэний тариалалт, боловсруулалт” гарын авлагыг шинэчлэн боловсруулж тус бүр 1000 ширхэгийг хэвлүүлэн жимс жимсгэнэ тариалагчдад гарын авлага болгон хүргүүлэв.

ХШҮ-100

3.11. Байгаль цаг уурын нөхцөл ойролцоо хөрш орны жимс, жимсгэнийн судалгаа, шинжилгээ, үйлдвэрлэл эрхэлж байгаа байгууллага, аж ахуйн нэгж болон салбарын төсөл, хөтөлбөр хэрэгжүүлэгч олон улсын байгууллагатай холбоо тогтоох, хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх;

3.11.1. ОХУ-ын Алтай бүсийн жимс жимсгэний туршилт судалгаа, эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн 1 мэргэжилтнийг урьж ажиллуулан Увс, Ховд, Баян-өлгий, Говь-алтай, Төв, Сэлэнгэ зэрэг 11 аймгийн 20 сумдын жимс жимсгэнэ тариалагчдын талбайд жимс тариалах, суулгац үржүүлэх заавар зөвлөмж өгч мэргэжлийн үр чадварыг сайжруулсан нь ихээхэн үр дүнгээ өгөв.

ХШҮ-70

3.11.2. 2018 оны 8 дугаар сард Турк улсын Истанбул хотод зохион байгуулагдсан Олон улсын хүнсний ногоо, жимс жимсгэний таримлын нийгэмлэгийн ХХХ дугаар хуралд Монгол улсаас анх удаа 3 төлөөлөгч

		<p>оролцож жимс жимсгэний судалгааны ажлаар мэдээлэл хийж, туршлага солилцон, олон улсын мэргэжлийн байгууллага, судлаачидтай холбоо тогтоосон.</p> <p style="text-align: right;">ХШҮ-40</p> <p><i>3.12. Залгаж ургуулах аргаар үрт болон яст жимсний үржүүлэг хийх, талбайд болон хүлэмжид жимс, жимсгэнэ тариалах, мод, бутны таналт, тайралт, хэлбэржүүлэлтийг зохистой хийх арга технологийг эзэмшүүлэх чиглэлээр сургалтад хамруулж шинэ технологитой танилцах, туршлага судлах, тэдгээрийг нэвтрүүлэх;</i></p> <p>НҮБ-ийн ХХААБ-ын санхүүжилтээр Монголын жимс жимсгэний үндэсний холбооноос жимс жимсгэнэ тариалах, залгаж ургуулах, тайрч танах, өвчин, хортноос хамгаалах, зохистой дадал эзэмшүүлэх 4 удаагийн талбайн болон танхимын сургалтыг Төв, Дархан-уул болон Увс аймагт зохион байгуулж, 200 гаруй жимс жимсгэнэ тариалагчдыг хамруулсан.</p> <p>Тус яамны санхүүжилтээр “Хүлэмжинд жимс жимсгэнэ тариалах технологи” сургалтыг “Монголын хүлэмжийн аж ахуй эрхлэгчдийн холбоо” ТББ-тай гэрээ байгуулан Улаанбаатар хот, Сэлэнгэ аймагт сургалт зохион байгуулж 1100 хүн хамруулж мэдлэг чадвар олгов.</p> <p style="text-align: right;">ХШҮ-100</p> <p><i>3.13. Мэргэжлийн ахисан түвшиний хөтөлбөрүүдийг боловсруулж, эрчимжсэн, дунд, урт хугацааны сургалтыг мэргэжлийн байгууллагыг түшиглэн явуулж, мэргэжилтэй ажилтан бэлтгэх;</i></p> <p>Тухайн ажлыг хэрэгжүүлэх чиглэлд үр дүнтэй ажил хийгээгүй байна.</p> <p style="text-align: right;">ХШҮ-0</p> <p><i>3.14. Жимс, жимсгэнийн аж ахуй эрхлэгч болон үйлдвэрлэгчдэд зориулсан мэргэжлийн зөвлөх, нэвтрүүлэх үйлчилгээ үзүүлэх багийг сонгон шалгаруулах, үйлдвэрлэгч, тариаланчдыг танхимын, талбайн, ажлын байран дахь сургалтад хамруулж, чадавхжуулах.</i></p> <p>Олон улсын байгууллагын санхүүжилтээр Монголын жимс жимсгэний үндэсний холбоотой гэрээ байгуулан жимс жимсгэнэ тариалах, залгаж ургуулах, тайрч танах, өвчин, хортноос хамгаалах, зохистой дадал эзэмшүүлэх 4 удаагийн талбайн болон танхимын сургалтыг Төв, Дархан-уул болон Увс аймагт зохион байгуулж, 200 гаруй жимс жимсгэнэ тариалагчдыг хамруулж мэдлэг чадвар олгов.</p> <p>Монголын жимс жимсгэний үндэсний холбоотой гэрээ байгуулан санхүүгийн дэмжлэг үзүүлж “Жимс жимсгэний талбайн түүхийн дэвтэр”, “Жимс жимсгэний тариалалт, боловсруулалт” гарын авлагыг шинэчлэн боловсруулж тус бүр 1000 ширхэгийг хэвлүүлэн жимс жимсгэнэ тариалагчдад гарын авлага болгон хүргүүлэв.</p> <p style="text-align: right;">ХШҮ-100</p> <p style="text-align: center;">Зорилт 3-ын биелэлтэд хийсэн ХШҮ-ний дундаж дүн 48.2 хувь</p>
	<p>“Салбарын маркетингийн стратегийг боловсруулж, дотоод болон гадаадын хэрэглэгчдийн эрэлт хэрэгцээг тодорхойлох, шинэ зах зээлд нэвтрэх ажлыг эхлүүлэх ” 4-р зорилтын хүрээнд:</p>	<p><i>4.4. Жимс, жимсгэнийн бүтээгдэхүүний гадаад зах зээлийн судалгаа хийх, түүнд тулгуурлан экспортын бүтээгдэхүүний маркетинг хөгжүүлэх;</i></p> <p>БНСУ, Япон, Тайвань улсын чацарганы бүтээгдэхүүний зах зээлийг судлах “Чацарганы гадаад зах зээлийн судалгаа”-ны зөвлөх үйлчилгээний ажлын гэрээг “Бодлогын шийдэл” ТББ-тай байгуулж ажлыг эхлүүлэв. Одоогийн байдлаар Монгол улсын чацарганы бүтээгдэхүүний импорт, экспорт судалгаа, судалгааны аргачлалын талаар эхлэлтийн тайланг хүлээн аваад байна.</p> <p style="text-align: right;">ХШҮ-40</p> <p><i>4.5. Жимс, жимсгэнэ, чацарганын болон үрийн холбоо зэрэг олон улсын байгууллагын туршлагаас суралцах, үзэсгэлэн худалдаа зохион байгуулах, мэргэжилтэн, судлаачдыг чадавхжуулах, бүтээгдэхүүнээ сурталчлах;</i></p> <p>2018 оны 9 дүгээр сард БНХАУ-ын Тайюань хотод зохион байгуулагдсан Олон улсын чацарганы холбооны VIII их хуралд 6 төлөөлөгч оролцож Монгол улсад явуулж буй чацарганы чиглэлийн эрдэм шинжилгээ, судалгааны зарим</p>

		<p>ажлын үр дүнг илтгэл тавьж, хэлэлцүүлсний зэрэгцээ “Живэртийн оргил”, “Эко эрдэнэ” компаниуд бүтээгдэхүүнээ сурталчилав.</p> <p>2019 оны 3 дугаар сард Япон улсын FOODEXPO үзэсгэлэнд чацарганы бүтээгдэхүүнээр оролцсон “Хаан жимс” ХХК-д санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэв.</p> <p style="text-align: right;">ХШҮ-100</p> <p style="text-align: center;">Зорилт 4-ийн биелэлтэд хийсэн ХШҮ-ний дундаж дүн 70.0 хувь</p>
7.	Дүгнэлт (ололт, дутагдал, анхаарах асуудлууд)	<p>Жимс жимсгэний нэр төрөл, үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэн хүн амыг экологийн цэвэр, амин дэм бүхий жимс, жимсгэнээр тогтвортой хангах, импортыг бууруулах, өрсөлдөх чадварыг сайжруулан экспортын орлогыг нэмэгдүүлэх зорилготой “Жимс жимсгэнэ” хөтөлбөрийг Засгийн газрын 2017 оны 223 дугаар тогтоолоор батлуулан хэрэгжүүлэх ажлыг улсын хэмжээнд зохион байгуулж байна.</p> <p>“Хөтөлбөрийн хүрээнд 2018-2022 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг боловсруулж ХХААХҮ-ийн Сайдын 2018 оны 07 дугаар 25-ны өдрийн А-128 дугаар тушаалаар батлуулж, хэрэгжүүлэх ажлыг улсын хэмжээнд зохион байгуулж байна.</p> <p>Аймгуудад “Жимс, жимсгэнэ” дэд хөтөлбөр батлан хэрэгжүүлж байна. Үүний дүнд 700 гаруй ногоон ажлын байр шинээр бий болж, элсний нүүдэл, уул уурхайн нөхөн сэргээлтэд зориулж 171 га талбайд жимсний мод тарьж, орон нутгийн төсвөөс 1.1 тэрбум төгрөгийн санхүүжилт хийгдсэн байна.</p> <p>Хөтөлбөрийн хүрээнд 2018 онд улсын төсвийн 785.6 сая төгрөгийн санхүүжилтээр нийт 165500 ширхэг чацаргана, 33000 ширхэг үхэр нүд, 6900 ширхэг алим, 5750 ширхэг чавганы суулгацыг гадаад, дотоодын үйлдвэрлэгчдээс тендер шалгаруулан нийлүүлж 11 аймаг, нийслэлийн 150 гаруй иргэн, аж ахуйн нэгжид 10 хувийн урьдчилгаатай, 6 жилийн хугацаатай хүүгүй зээлээр олгож тариалуулан жимст цэцэрлэгийн талбайг 166 га талбайгаар нэмэгдүүлэв.</p> <p>Улсын төсвийн санхүүжилтээр Булган аймагт “Шинэ хөдөө” төсөл хэрэгжүүлж 80 га талбай услах жимс жимсгэний дуслын усалгааны төхөөрөмж 8 иж бүрдлийг нийлүүлж сумдуудад суурилуулсан ба 50 мянган ширхэг чацаргана, 15.0 мянган ширхэг үхэр нүдний суулгац зээлээр олгон Хутаг-Өндөр зэрэг 8 суманд жимст цэцэрлэгийн талбай байгуулах ажлыг эхлүүлсэн.</p> <p>“Хүнсний ногоо”, “Жимс, жимсгэнэ” хөтөлбөрүүдийн улсын үзүүлэх сургуулийг 2018 оны 08 дугаар сарын 05-ны өдрөөс, 09-ний өдрүүдэд Дорнод аймагт аймгийн Хүнс, хөдөө аж ахуйн газартай хамтран зохион байгуулж, 21 аймгийн холбогдох мэргэжилтэн, ногоочин, жимсчин нийт 201 төлөөлөл оролцон хүнсний ногоо, жимс жимсгэнэ тариалах мэдлэг, туршлагаа солилцов.</p> <p>Азийн хөгжлийн банкнаас хэрэгжүүлж буй “Хөдөө аж ахуйн нэмүү өртгийн сүлжээг дэмжих” техник туслалцааны төслийн “Чацаргана” бүрэлдэхүүн хэсгийн хүрээнд органик шавьж баригч наалтын цехийг нийлүүлж Ургамал хамгааллын хүрээлэнд суурилуулж органик жимс жимсгэний тариалалтыг нэмэгдүүлэх боломж бүрдүүлэв. Мөн чацарганы үрийн тосыг нүүрсхүчлийн хийгээр хандлах аргаар ялгах төхөөрөмж нийлүүлэх тендер шалгаруулалт зохион байгуулж шалгарсан аж ахуйн нэгжтэй тоног төхөөрөмжийг нийлүүлэх гэрээг байгуулав.</p> <p>Тус төслийн хүрээнд “Чацарганы кластерийн худалдаа-хамтын ажиллагааны тогтолцоо бүрдүүлэх, өртгийн сүлжээ үүсгэх” зөвлөх үйлчилгээний гэрээг Монголын жимс жимсгэний үндэсний холбоотой, “Хүнсний чанар аюулгүй байдлын олон улсын стандартыг нэвтрүүлэх” зөвлөх үйлчилгээний гэрээг Обзерв стар ХХК-тай, “Чацаргана, түүний гаралтай бүтээгдэхүүний биохимийн найрлага ба эмчилгээ, хүнс тэжээлийн шинж чанарын харьцуулсан судалгаа”-ны гэрээг Хими, хими технологийн хүрээлэнтэй, “Чацарганы гадаад зах зээлийн судалгаа”-ны ажлын гэрээ Бодлогын шийдэл ТББ-тай байгуулж ажлыг эхлүүлэв.</p> <p>Хүлэмжийн жимс жимсгэний тариалалтыг нэмэгдүүлэх зорилгоор Засгийн газрын 2018 оны 324 дугаар тогтоолоор жил бүрийн 11 дүгээр сарын 1-нээс 5 дугаар сарын 1-ний өдрийг хүртэл хугацаанд өвлийн хүлэмжийн</p>

цахилгааны хэрэглээнд хөнгөлөлт үзүүлэхээр шийдвэрлүүлсний зэрэгцээ тус яамны санхүүжилтээр “Хүлэмжинд жимс жимсгэнэ тариалах технологи” сургалтыг Монголын хүлэмжийн аж ахуй эрхлэгчдийн холбоо ТББ-тай гэрээ байгуулан гүйцэтгүүлэв.

2018 онд жимс жимсгэний талбай 6341.2 га –д хүрч, хураан авсан жимсний ургац 2894.4 тонн болов. Энэ нь 2016 оноос тариалсан талбай 331.1 га талбайгаар, хураан авсан ургац 335 тонноор нэмэгдсэн байна. Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд аймаг, орон нутгаас 1.12 тэрбум төгрөгийн хөрөнгө зарцуулж 727 ажлын байр шинээр бий болгосон ба 7 төрлийн жимсний 546.7 мянган ширхэг суулгацыг дотооддоо үйлдвэрлэсэн байна.

Хөтөлбөр батлагдсанаас ХХААХҮ-ийн сайдын багц, Жимс, жимсгэнэ дэд хөтөлбөрийн хүрээнд орон нутгийн хөрөнгө оруулалт, гадаадын төслөөс **2018 онд нийт 3,620.67 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалт хийсэн байна.**

“Жимс, жимсгэнэ” үндэсний хөтөлбөрийн зорилт, арга хэмжээний ерөнхий гүйцэтгэл эхний жилийн байдлаар 65.8 хувьтай буюу үнэлэгдлээ. Цаашид хөтөлбөрийн санхүүжилтийг нэмэгдүүлж хэд хэдэн зорилтын хүрээнд заасан ажлыг эрчимжүүлэх шаардлагатай байна.

Эдгээр арга хэмжээний удааширсан, хэрэгжээгүй шалтгаан нөхцлийг судалбал санхүүжилт, бэлтгэл ажил судалгааны түвшинд үр дүн хараахан гараагүй байгаа, хамтран хэрэгжүүлэгч зэргээс хамаарч байна.

ЗӨВЛӨМЖ:

1. “Жимс, жимсгэнийн тариалалт, бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийг инноваци, дэвшилтэт техник, технологи, шинжлэх ухааны судалгаанд суурилуулан цогц байдлаар хөгжүүлэх, салбарын хүний нөөцийг чадавхжуулах” 3 дугаар зорилтын хэрэгжилт хамгийн хангалтгүй байгаад дүн шинжилгээ хийж ажиллах,

2. Чацаргана хөтөлбөрийн төлөвлөгөөнд тусгаад хангалтгүй хэрэгжсэн хэд хэдэн технологи нэвтрүүлэх, хүний нөөцийг тооцоо судалгаанд тулгуурлан чадавхжуулах, боловсруулах үйлдвэр байгуулах, экспортын бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэж, экспортлох чиглэлд онцгой анхаарах,

3. Жимс, жимсгэнэ хөтөлбөрийн зорилт, арга хэмжээнээс хэрэгжилт хангалтгүй буюу 40 хувиар үнэлэгдсэн дараах арга хэмжээг эрчимжүүлэх, Үүнд:

3.1. 1.5. *Жимс, жимсгэнийн талбайг хашаажуулах, ойн зурвас байгуулах, усалтын систем шинээр байгуулах, орчин үеийн дуслын усалгааны тоног төхөөрөмж суурилуулах, тариалалт, хөрс боловсруулалт, хураалтыг механикжуулах, суулгац худалдан авах иргэд, аж ахуйн нэгжид санхүүгийн болон хөрөнгө оруулалтын дэмжлэг үзүүлэх;*

3.2. 1.15. *Монгол чацаргана бүтээгдэхүүний стандартыг тогтоох, түүнийг олон улсад баталгаажуулах, чацарганыг органик бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, борлуулалт, брэнд болгон хөгжүүлэх;*

3.3. 3.4. *Чацарганыг хатаах, хөлдөөх, хуурайшуулах, хүнсний нэмэлт бүтээгдэхүүн болгон үйлдвэрлэх, тосыг нь чанарын өндөр түвшинд боловсруулах, чацарганын жимс, навч, мөчир, холтсыг бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлд ашиглах туршилт явуулах, дэвшилтэт технологи нутагшуулах, шинэ нэр төрлийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх технологи турших, үйлдвэрлэлд нэвтрүүлэхэд нь дэмжлэг үзүүлэх;*

3.4. 3.5. *Монгол чацарганын (таримал болон байгалийн) биохими, генетик, бүтээгдэхүүний шинж чанар, хүнсний хангамж, эрүүл мэнд, гоо сайхан зэрэгт үзүүлэх нөлөөллийн нарийвчилсан судалгааг хөгжүүлж, онцлог шинж чанарыг нь тогтоон олон улсын түвшинд баталгаажуулах;*

3.5. 3.8. *Өөрийн орны онцлогт тохирсон жимс, жимсгэнийн талбай, хүлэмжид усны зарцуулалт багатай усалгааны дэвшилтэт технологийг нэвтрүүлэх, хураалтыг механикжуулах;*

		<p>4. Жимс, жимсгэнэ хөтөлбөрийн зорилт, арга хэмжээнээс хэрэгжээгүй заалтуудыг эрчимжүүлэх, Үүнд:</p> <p>4.1. 3.3. Жимс, жимсгэнийн тариалалт, хураалт, хадгалалтын технологийг хөрс, бордоо, ургамал хамгаалал, сортын суулгац үржүүлэг, усжуулалт, механикжуулалт, хадгалалт, тээвэрлэлт, бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийг цогцоор нь боловсруулах;</p> <p>4.2. 3.7. Жимс, жимсгэнийн талбайд хамгаалах ойн зурвасыг байгуулж, тариалах агротехнологийг боловсруулах, тэдгээрийг хэвшүүлэх;</p> <p>4.3. 3.13. Мэргэжлийн ахисан түвшний хөтөлбөрүүдийг боловсруулж, эрчимжсэн, дунд, урт хугацааны сургалтыг мэргэжлийн байгууллагыг түшиглэн явуулж, мэргэжилтэй ажилтан бэлтгэх;</p> <p>5. Жимс жимсгэнэ үндэсний хөтөлбөрийн төлөвлөгөөнд 2019 оноос хэрэгжүүлж эхлэхээр тусгагдсан 14 ажлыг амжилттай хэрэгжүүлэх чиглэлд анхаарах, холбогдох төрийн болон олон улсын байгууллагуудтай хамтран ажиллахыг тус тус зөвлөмж болгож байна.</p>				
8.	Төсөл, хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэгч талуудын хамтын ажиллагаанд өгөх хөндлөнгийн үнэлгээ	Тус хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхдээ холбогдох яамд, төрийн байгууллага, ТЭДС, дотоод, гадаадын төсөл, хөтөлбөрүүд, олон улсын байгууллагууд, Монголын жимс жимсгэнэ үйлдвэрлэгчдийн холбоо, хэвлэл, мэдээллийн байгууллагууд, аймгуудын ХХААГ, холбогдох эрдэм шинжилгээний байгууллагуудтай хамтран хөтөлбөрийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх талаар хангалттай сайн ажилласан гэж дүгнэж байна.				
9.	Төсөл, хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн үнэлгээ, дүгнэлт	Биелэлт дундаж	Зорилт 1	Зорилт 2	Зорилт 3	Зорилт 4
	Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ (Зорилт, арга хэмжээний үнэлгээ)	65.8	60.0	85.0	48.2	70.0
10.	Төсөл, хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн нэгдсэн үнэлгээ (ЗГХЭГ-ын үнэлгээ)	Нэгдсэн үнэлгээ				
		... %				